9. SINIF TARİH · 1. DÖNEM 1. YAZILI · 90+ SÜRÜMÜ

Geçmişin İnşa Sürecinde Tarih

Tarih neden öğrenilir, bir tarihçi geçmişi nasıl "bilir", olay ile olgu arasındaki fark nedir, yapay zekâ ve dijital arşivler tarih yazımını nasıl değiştiriyor? Bu notta yazılıda sorumlu olduğun her konuyu şemalarla, **Derinleşelim** kutularıyla ve özgün kaynak metinleriyle bulacaksın. Örnekler **Kolay, Orta, Zor** diye zorlaşır. Sonda konuları birleştiren bir **90+ Atölyesi** ve cevap anahtarlı **2 prova** var.

Sınav bilgisi ve kapsam

9, 10 ve 11. sınıf Tarih ortak yazılısı (OYSS) **4 Kasım 2026**. Süre **40 dakika**, toplam **100 puan**. Sorular **açık uçlu** olur; ortalama **6–8 soru** gelir, kâğıt en fazla 4 sayfadır. Soruların **2'sini** okulundaki tarih öğretmenleri yazar, kalanı MEB'in **beceri temelli ortak soru havuzundan** gelir.

Kod	Öğrenme çıktısı	Tahmini soru
TAR.9.1.1	Tarih öğrenmenin bireye ve topluma faydalarını yorumlama	1
TAR.9.1.2	Tarihin doğasını farklı kaynaklar üzerinden inceleme	2
TAR.9.1.3	Tarihsel bilginin üretim sürecini çözümleme	2
TAR.9.1.4	Dijitalleşmenin tarih araştırma ve yazımına etkisini değerlendirme	1–2
TAR.9.2.1	Tarım Devrimi'nin yerleşme ve ekonomiye etkisi (2. ünitenin başı, senaryoya bağlı)	0–1

Senaryo nedir? MEB her ders ve sınıf için birkaç soru dağılımı (senaryo) yayımlar; okulundaki tarih zümresi birini seçip sınavdan önce duyurur. Kodlar 2026 Tarih Dersi Öğretim Programının 1. ünitesinden (Geçmişin İnşa Sürecinde Tarih, 18 ders saati) alınmıştır; **soru sayıları bu notun tahminidir**, çünkü Tarih senaryo tablosuna doğrudan erişemedik. **Öğretmenine hangi senaryonun seçildiğini sor.**

Tam puan için cevap yazma (Tarih)

Tarih yazılısında öğretmen yalnızca "bilgi doğru mu?" diye bakmaz; **kavramı doğru kullanıp kanıta dayanarak yorum yapıp yapmadığına** bakar. Yeni programda sorular çoğu zaman bir **kaynak metin, görsel ya da tablo** üzerinden gelir.

Puan parçası	Öğretmenin baktığı şey
Kavram	Terimi doğru kullandın mı? (olay, olgu, birinci el kaynak, kanıt, tarihsel empati, anakronizm, dijital tarih)
Kanıt	Cevabını verilen kaynaktaki bir ifadeye dayandırdın mı? ("Kaynaktaki '...' ifadesi bunu gösterir.")
Neden-sonuç	"Çünkü", "bu yüzden" ile ilişkiyi kurdun mu?
Bağlam	Olayı kendi döneminin şartlarıyla değerlendirdin mi? Bugünün değerleriyle yargılamadın mı?
Yargı	"Değerlendiriniz" diyorsa gerekçeli bir sonuç cümlesi yazdın mı?

Mini örnek: "Tarihsel bilgi kesin ve değişmez midir?" sorusunu bir örnekle açıklayınız.

Zayıf cevap

"Hayır, değişir."

Yargı doğru ama gerekçe ve örnek yok. Puanın çoğunu kaybeder.

Tam puanlık cevap

Hayır. Tarihsel bilgi **kanıta dayanır** ve yeni kanıtlar bulundukça **yeniden yorumlanabilir**. Örneğin Göbeklitepe kazıları, insanların yerleşik hayata geçmeden önce de anıtsal yapılar inşa edebildiğini göstermiş ve "önce tarım, sonra tapınak" görüşünü yeniden tartışmaya açmıştır.

Yargı + gerekçe (kanıt) + somut örnek.

1. Tarih öğrenmenin bireye ve topluma faydaları

TAR.9.1.1 (tahmini 1 soru)

Tarih, geçmişte yaşamış insan topluluklarının siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerini **yer ve zaman göstererek**, **neden-sonuç ilişkisi** içinde ve **kanıtlara dayanarak** inceleyen bilimdir.

Bireye katkıları

Eleştirel düşünme ve kaynak sorgulama; olaylar arasında neden-sonuç kurma; farklı bakış açılarını anlama (tarihsel empati); kimlik ve aidiyet bilinci; bugünü anlamlandırma.

Topluma katkıları

Ortak geçmiş ve ortak gelecek bilinci; kültürel mirası koruma ve aktarma; millî birlik ve vatanseverlik; geçmiş deneyimlerden (salgın, savaş, göç, afet) ders çıkarma; toplumsal hafızanın korunması.

Şekil 1. Tarih öğrenmenin faydaları: birey ve toplum düzeyinde.

KOLAY **Örnek 1: Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk çocuğu, ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." sözünü tarih öğrenmenin faydaları açısından yorumlayınız.**

Söz, tarih öğrenmenin bireye **özgüven ve aidiyet** kazandırdığını vurgular. Geçmişte atalarının başardıklarını öğrenen genç, kendi gücüne inanır ve geleceği kurmak için motivasyon bulur. Bu yönüyle tarih, bireysel gelişimin yanında **toplumsal birlik ve vatanseverlik** bilincini de güçlendirir.

ORTA **Örnek 2: Bir belediye, 1999 Marmara Depremi'nin yıl dönümünde deprem anılarını derleyip okullarda sergiliyor. Bu çalışmanın tarih öğrenmenin hangi topluma faydalarıyla ilişkili olduğunu iki gerekçeyle açıklayınız.**

1) **Toplumsal hafızanın korunması**: Yaşanan acı ve dayanışma örnekleri unutulmadan gelecek kuşaklara aktarılır. 2) **Geçmişten ders çıkarma**: Afet bilinci, sağlam yapılaşma ve hazırlıklı olmanın önemi, gerçek yaşantılar üzerinden kavranır; toplum benzer bir afete daha hazırlıklı olur.

2. Tarihin doğası: olay, olgu, kanıt ve yorum

TAR.9.1.2 (tahmini 2 soru)

Kavram	Açıklama	Örnek
Olay	Kısa sürede gerçekleşen, başı ve sonu belli gelişme	Malazgirt Savaşı (1071)
Olgu	Uzun sürede oluşan, başlangıç ve bitişi kesin olmayan süreç	Anadolu'nun Türkleşmesi, sanayileşme, göç
Kanıt	Tarihçinin iddiasını desteklemek için kullandığı kaynak bilgisi	Bir kitabe, arşiv belgesi, sikke
Yorum	Tarihçinin kanıtlardan çıkardığı anlam ve açıklama	"Bu savaş Anadolu'nun kapılarını açmıştır."
Değişim ve süreklilik	Zaman içinde değişen ve aynı kalan unsurlar	Devlet yapısı değişir, bazı gelenekler sürer

Tarihsel bilginin özellikleri: Geçmişte yaşanmıştır, **tekrar edilemez** ve **deneyle kanıtlanamaz**; ancak **kaynaklara (kanıta) dayanır**. Yeni kaynaklar bulundukça **değişebilir**. Tarihçinin bakış açısı yorumu etkileyebilir; bu yüzden tarihçi **tarafsız** olmaya, olayları **kendi dönemlerinin şartlarına göre** değerlendirmeye çalışır.

Birinci el kaynak: Olayın yaşandığı döneme ait, olaya tanık olmuş ya da o dönemde üretilmiş kaynak (ferman, kitabe, sikke, dönemin gazetesi, hatırat, fotoğraf).

İkinci el kaynak: Birinci el kaynaklardan yararlanılarak sonradan hazırlanmış eser (ders kitabı, araştırma kitabı, ansiklopedi maddesi).

Yazılı kaynaklar: kitabe, ferman, kronik, antlaşma metni, mektup, gazete.

Yazısız kaynaklar: arkeolojik kalıntılar, araç-gereç, mimari yapılar, sözlü anlatılar (destan, efsane), resimler.

Derinleşelim: Anakronizm ve tarihsel empati

- **Anakronizm (zaman yanılgısı):** Geçmişteki bir olayı bugünün değerleri, kavramları ya da teknolojisiyle değerlendirmek. "Osmanlılar neden telefonla haberleşmedi?" sorusu anakronik bir sorudur.
- **Tarihsel empati:** Geçmişteki insanların davranışlarını, onların yaşadığı dönemin koşulları, bilgileri ve inançları içinde anlamaya çalışmak. Empati, onaylamak demek değildir; **anlamak** demektir.
- Sınavda "Bu yorumda nasıl bir hata yapılmıştır?" diye sorulursa anakronizmi düşün.

KOLAY **Örnek 3: Aşağıdakileri olay ya da olgu olarak sınıflandırınız. a) İstanbul'un fethi (1453). b) Anadolu'nun İslamlaşması. c) Sanayi Devrimi. d) Çanakkale Deniz Zaferi (18 Mart 1915).**

a) **Olay**. b) **Olgu** (yüzyıllara yayılan süreç). c) **Olgu** (uzun süreli değişim). d) **Olay**.

ORTA **Örnek 4: Aşağıdaki kaynakları birinci el ya da ikinci el olarak sınıflandırıp gerekçelendiriniz. a) 1923 tarihli bir gazete haberi. b) 2020'de yayımlanmış bir Malazgirt Savaşı araştırma kitabı. c) Selçuklu dönemine ait bir kervansarayın kitabesi.**

a) **Birinci el**: olayın yaşandığı dönemde yazılmıştır. b) **İkinci el**: olaydan yüzyıllar sonra, başka kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır. c) **Birinci el**: dönemin kendisine ait, yazılı ve yazısız kaynak özelliği taşıyan bir belgedir.

ZOR **Örnek 5: İki tarihçi aynı savaşla ilgili farklı sonuçlara varmıştır. Birincisi savaşın nedenini ekonomik sıkıntılara, ikincisi hükümdarın kişisel hırsına bağlamaktadır. Bu durum tarihin doğası hakkında ne gösterir? Hangi yorumun daha güvenilir olduğuna nasıl karar verilir?**

Bu durum, tarihsel bilginin **yoruma açık** olduğunu ve tarihçinin kullandığı kaynakların ve bakış açısının sonucu etkilediğini gösterir. Bir olayın **birden fazla nedeni** olabilir. Güvenilirliğe karar vermek için her yorumun **dayandığı kanıtlara** bakılır: Birinci el kaynak kullanılmış mı, kaynaklar çeşitli mi, karşıt kanıtlar dikkate alınmış mı? Kanıtı daha güçlü ve çok yönlü olan yorum daha güvenilirdir; iki yorum birbirini tamamlıyor da olabilir.

Tuzak / Kavram yanılgısı

- "Tarih ezber dersidir; olaylar bellidir." Yanlış: Tarih **yorumlayan** bir bilimdir; olayların nedenleri ve sonuçları kanıtlara göre tartışılır.
- "Birinci el kaynak her zaman doğrudur." Yanlış: Birinci el kaynak da taraflı olabilir (ör. bir hükümdarın kendi zaferini abartan kitabesi). Her kaynak **sorgulanır**.

3. Tarihsel bilginin üretim süreci

TAR.9.1.3 (tahmini 2 soru)

Tarihçi, geçmişi doğrudan gözlemleyemez; bir **iz sürücü** gibi kaynaklardan kanıt toplar. Programda tarihsel bilginin üretim süreci altı aşamada ele alınır:

Şekil 2. Tarihsel bilginin üretim süreci (2026 Tarih Dersi Öğretim Programı'ndaki aşamalar).

Tarihe yardımcı bilim	Ne inceler?
Arkeoloji	Kazılarla gün yüzüne çıkarılan maddi kalıntılar
Epigrafi (kitabe bilimi)	Taş, metal gibi sert maddeler üzerindeki yazılar
Paleografi	Eski yazıların okunması
Nümismatik	Sikkeler (paralar) ve madalyalar
Diplomatik	Resmî belgelerin (ferman, berat) şekil ve dil özellikleri
Kronoloji	Zaman ölçüleri ve takvimler
Antropoloji ve etnografya	İnsan toplulukları ve kültürleri
Coğrafya	Olayların geçtiği mekân ve mekânın olaylara etkisi

ORTA **Örnek 6: Bir öğrenci, mahallesindeki eski bir çeşmenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığını araştırmak istiyor. Bu araştırmayı tarihsel bilginin üretim aşamalarına göre planlayınız; her aşamada hangi yardımcı bilimden yararlanabileceğini belirtiniz.**

1) **Sorun**: "Çeşme ne zaman, kim tarafından yaptırıldı?" 2) **Bilgi toplama**: çeşmenin kitabesi, vakıf kayıtları, belediye arşivi, yaşlılarla sözlü tarih görüşmesi. 3) **İnceleme**: kitabe okunur (**epigrafi, paleografi**); tarih Hicri ise Miladiye çevrilir (**kronoloji**). 4) **Sorgulama**: kitabedeki bilgi arşiv belgesiyle karşılaştırılır; sonradan onarım yapılmış mı? 5) **Yorumlama**: çeşmenin yapılış nedeni (vakıf, hayır) açıklanır. 6) **Ürün**: kanıtlara dayalı bir rapor, pano ya da dijital sergi hazırlanır.

ZOR **Örnek 7: Bir sosyal medya paylaşımında "Bu fotoğraf, 1920'de Ankara'da çekilmiştir." denilmektedir. Bu iddiayı tarihsel bilginin üretim sürecindeki "kaynağı sorgulama" aşamasına göre nasıl test edersiniz? En az üç adım yazınız. Tarihsel bilginin kötüye kullanılmasına bir örnek veriniz.**

1) Fotoğrafın **ilk kaynağını** (arşiv, müze, kitap) bul: Paylaşan kişi kim, nereden almış? 2) Fotoğraftaki **ayrıntıları** dönemle karşılaştır: kıyafetler, binalar, araçlar 1920 Ankara'sına uyuyor mu? 3) Fotoğrafı **güvenilir arşivlerdeki** benzer fotoğraflarla ve tersine görsel aramayla karşılaştır; sonradan değiştirilip değiştirilmediğini kontrol et. **Kötüye kullanım örneği:** Bir fotoğrafın farklı bir olaya aitmiş gibi sunularak algı oluşturulması (çarpıtma, manipülasyon). Tarihçi, bulguları **dürüstçe** aktarmak zorundadır.

SOR-SORGULA: K-Z-A-T: Her kaynakta dört soru: **K**im üretti? **Z**aman: ne zaman üretildi (olayla aynı dönem mi)? **A**maç: neden üretildi (taraflı olabilir mi)? **T**eyit: başka bir kaynak aynı şeyi söylüyor mu?

4. Dijitalleşme ve tarih araştırma-yazımının dönüşümü

TAR.9.1.4 (tahmini 1–2 soru)

Arşiv belgelerinin taranması, genel ağdaki dijital kaynaklar ve yapay zekâ araçları, tarihçinin çalışma biçimini değiştirmektedir. Programdaki temel kavramlar:

Kavram	Anlamı
Sayısallaştırma	Kâğıt belge, fotoğraf gibi analog kaynakların dijital ortama aktarılması
Doğuştan dijital veri	Baştan dijital üretilen veri (e-posta, sosyal medya paylaşımı, dijital fotoğraf)
Büyük veri	Geleneksel yöntemlerle işlenemeyecek kadar çok ve çeşitli veri
Veri madenciliği	Büyük verideki örüntüleri bilgisayarla ortaya çıkarma
Yakın okuma	Bir metnin ayrıntılı, satır satır incelenmesi
Uzak okuma	Binlerce metnin bilgisayarla toplu analiz edilmesi (sık geçen kelimeler, eğilimler)

Şekil 3. Dijital tarih araştırmasının aşamaları.

Ölçüt	Dijitalleşme öncesi	Dijital dönem
Veri	Analog veriler (kâğıt belge)	Doğuştan dijital ve sayısallaştırılmış veriler
Kaynağa ulaşma	Arşivde fiziksel tarama	Çevrim içi arama
Okuma	Yakın okuma	Yakın okumanın yanında uzak okuma
Yazma	Çoğunlukla bireysel yazma	İş birlikli yazma
Sunum	Metin	Hipermetin, görselleştirme (etkileşimli harita, zaman çizelgesi)

ORTA **Örnek 8: Dijitalleşmenin tarih araştırmalarına iki olumlu ve iki olumsuz etkisini yazınız.**

Olumlu: 1) Uzak arşivlerdeki belgelere zaman ve maliyet harcamadan ulaşılabilir. 2) Uzak okuma ve veri madenciliğiyle binlerce belge kısa sürede taranarak yeni örüntüler bulunabilir. **Olumsuz:** 1) Doğruluğu teyit edilmemiş, çarpıtılmış ya da yapay zekâyla üretilmiş sahte içerikler hızla yayılabilir. 2) Kişisel veriler ve telif hakları ihlal edilebilir; dijital veriler teknoloji değiştikçe okunamaz hâle gelebilir.

ZOR **Örnek 9: Bir öğrenci ödevinde yapay zekâ sohbet aracından aldığı "Osmanlı'da ilk gazete 1750'de çıktı." bilgisini kaynak göstermeden kullanmıştır. Bu durumu tarihsel bilginin üretim süreci ve dijital tarih etiği açısından değerlendiriniz.**

Öğrenci **kaynağı sorgulama** ve **teyit** aşamalarını atlamıştır. Yapay zekâ araçları akıcı ama yanlış bilgi üretebilir; nitekim ilk Türkçe resmî gazete **Takvim-i Vekâyi (1831)**, Türkler tarafından çıkarılan ilk özel gazete Tercüman-ı Ahvâl'dir (1860). Doğru yaklaşım: Bilgiyi **güvenilir ve birinci el kaynaklarla** doğrulamak, kullanılan kaynağı açıkça belirtmek ve yapay zekâyı bir kaynak değil, **yardımcı araç** olarak görmek. Kaynak belirtmemek ayrıca **akademik dürüstlüğe** aykırıdır.

Tuzak / Kavram yanılgısı

- "Genel ağda varsa doğrudur." Yanlış: Dijital kaynakların **dijital kimliği** (yayımlayan kurum, alan adı, yazar) ve doğruluğu mutlaka kontrol edilir.
- "Uzak okuma, yakın okumanın yerini aldı." Yanlış: Uzak okuma eğilimleri gösterir, yakın okuma ayrıntıyı anlar; ikisi **birbirini tamamlar**.

5. Köprü: Tarım Devrimi ve yerleşik hayat

TAR.9.2.1 (2. ünitenin ilk çıktısı, senaryona bak)

Tarım Devrimi (Neolitik Çağ): İnsanların bitki yetiştirmeyi ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrenmesiyle **besin toplayıcılıktan besin üreticiliğine** geçilmesidir. Sonuçları: **yerleşik hayat** ve köylerin kurulması, **artı ürün**, **mülkiyet** ve **iş bölümü**, ticaretin gelişmesi, sosyal sınıfların ve yönetici kesimin ortaya çıkması; zamanla şehirler, devletler ve **yazı**. Anadolu'daki önemli Neolitik yerleşmeler: **Çatalhöyük** (Konya) ve **Göbeklitepe** (Şanlıurfa; bilinen en eski anıtsal yapılardan).

ORTA **Örnek 10: "Artı ürün" kavramını açıklayınız ve artı ürünün ortaya çıkmasının toplum yapısına iki etkisini yazınız.**

Artı ürün: Üretilen ürünün, üreticinin kendi ihtiyacından fazla olan kısmıdır. Etkileri: 1) Herkes yiyecek üretmek zorunda kalmadığı için **iş bölümü** gelişti; zanaatkârlar, tüccarlar, din adamları ortaya çıktı. 2) Artı ürünün depolanması ve korunması **mülkiyet** ve **zenginlik farklarını**, dolayısıyla **sosyal sınıfları** ve yönetici kesimi doğurdu.

90+ Atölyesi

Becerileri birleştiren 5 kaynak temelli problem: önce kendin çöz, sonra çözümle karşılaştır

Bu bölümdeki problemler, gerçek sınavdaki gibi bir **kaynak metin** üzerinden kurulur. Çözümü okumadan önce en az 5 dakika uğraş. Kırmızı satır, öğrencilerin en çok puan kaybettiği yeri gösterir.

> 1889 yılına ait bir vakıf defterinde şu kayıt bulunmaktadır: "Mahalle mektebinin damı akmakta olup, çocuklar kış aylarında derse gelememektedir. Vakfın gelirinden tamiri için 500 kuruş ayrılmıştır." Bir araştırmacı bu kaydı inceledikten sonra aynı yılın belediye kayıtlarını, mektebin bulunduğu mahalledeki yaşlılarla yapılan sözlü tarih görüşmelerini ve 1890 tarihli bir fotoğrafı da incelemiş; mektebin 1890 baharında onarıldığı ve öğrenci sayısının arttığı sonucuna varmıştır.
>
> Atölye kaynağı (özgün, kurgusal bir arşiv notu)

1. Kaynakta adı geçen vakıf defteri, sözlü tarih görüşmeleri ve 1890 tarihli fotoğrafı birinci el ya da ikinci el kaynak olarak sınıflandırınız; her biri için bir güvenilirlik sorunu yazınız.

Vakıf defteri: **birinci el** (dönemin resmî kaydı); sorun: defterde yalnızca karar yazar, onarımın yapılıp yapılmadığını göstermez. Fotoğraf: **birinci el**; sorun: tarihi ve yeri yanlış etiketlenmiş olabilir. Sözlü tarih: aktaranlar olayı bizzat görmediyse ve 130 yıl sonra anlatıyorsa **ikinci el** niteliktedir (aktarılan hafıza); sorun: hafıza zamanla değişebilir, abartı içerebilir.

Puan kaybettiren nokta: Sözlü tarihi otomatik olarak birinci el saymak: anlatıcının olaya tanık olup olmadığına bakılır.

2. Araştırmacının izlediği yolu tarihsel bilginin üretim aşamalarına göre sıralayınız. Araştırmacının neden tek bir kaynakla yetinmediğini açıklayınız.

Sorun belirleme (mektebin onarımı) ⇒ kaynaklardan bilgi toplama (defter, belediye kaydı, sözlü tarih, fotoğraf) ⇒ inceleme ⇒ sorgulama (kaynakların birbiriyle karşılaştırılması) ⇒ yorumlama ⇒ kanıta dayalı sonuç. Tek kaynakla yetinmemiştir, çünkü vakıf defteri yalnızca bir **niyeti** gösterir; onarımın gerçekleştiğini **farklı türden kaynaklarla teyit** etmek tarihsel bilgiyi daha güvenilir kılar.

Puan kaybettiren nokta: Aşamaları sıralayıp "neden çok kaynak?" sorusuna teyit gerekçesiyle cevap vermemek.

3. "Mektebin damının akması" ile "çocukların derse gelememesi" ve "öğrenci sayısının artması" arasındaki ilişkiyi neden-sonuç zinciri olarak yazınız.

Dam akıyor (neden) ⇒ kışın derse gelinemiyor (sonuç). Vakıf onarım için kaynak ayırıyor ⇒ mektep onarılıyor (neden) ⇒ öğrenci sayısı artıyor (sonuç). Bir olayın sonucu, başka bir olayın nedeni olabilir; tarihte olaylar **zincir** hâlinde birbirine bağlanır.

Puan kaybettiren nokta: Öğrenci artışının tek nedeninin onarım olduğunu kesin söylemek: başka nedenler de olabilir ("muhtemelen" ifadesi kullanılmalı).

4. Bir öğrenci bu kaynak için "O dönemde insanlar okulları önemsemiyordu, çünkü dam akıyordu." yorumunu yapmıştır. Bu yorumu tarihin doğası açısından eleştiriniz.

Yorum **kanıtla desteklenmemiş bir genellemedir**: Kaynakta vakfın onarım için para ayırdığı, yani mektebin **önemsendiği** görülür. Ayrıca bir binanın eskimesi, dönemin bütün insanlarının tutumu hakkında yargıya varmak için yeterli değildir. Öğrenci, olayı kendi döneminin şartları (sınırlı kaynak, vakıf sistemi) içinde değerlendirmemiştir.

Puan kaybettiren nokta: "Yanlış" deyip kaynaktaki karşı kanıtı (500 kuruş ayrılması) göstermemek.

5. Bu araştırmanın dijital tarih yöntemleriyle nasıl genişletilebileceğine dair iki öneri yazınız.

1) Aynı dönemin **sayısallaştırılmış** vakıf defterleri taranarak (uzak okuma) bölgedeki bütün mekteplerin onarım kayıtları bulunabilir; mekteplere ayrılan gelirler grafikle **görselleştirilebilir**. 2) Fotoğraflar ve kayıtlar **etkileşimli bir haritada** mektep konumlarıyla birleştirilip hipermetin olarak paylaşılabilir; sözlü tarih görüşmeleri izin alınarak dijital arşive kaydedilebilir.

Puan kaybettiren nokta: Kişisel veriler ve izin konusunu (sözlü tarih kayıtları) göz ardı etmek.

Prova 1 – Temel

Gerçek sınav gibi çöz: 40 dakika, açık uçlu sorular · Tüm sorular ve kaynaklar özgündür

1. (15 puan) Tarih biliminin tanımını yapınız. Tarih öğrenmenin bireye iki, topluma iki faydasını yazınız.

2. (15 puan) Aşağıdakileri olay ya da olgu olarak sınıflandırınız; bir tanesini gerekçelendiriniz. a) Kavimler Göçü. b) Malazgirt Savaşı. c) Anadolu'nun Türkleşmesi. d) Cumhuriyet'in ilanı. e) Kentleşme.

3. (15 puan) Birinci el ve ikinci el kaynak kavramlarını açıklayınız. Birer örnek veriniz. Birinci el kaynağın da sorgulanması gerektiğini bir gerekçeyle yazınız.

4. (15 puan) Tarihsel bilginin üretim sürecinin aşamalarını sırasıyla yazınız.

5. (15 puan) Aşağıdaki yardımcı bilimlerin neyi incelediğini yazınız: a) Nümismatik. b) Epigrafi. c) Paleografi.

6. (15 puan) "Yakın okuma" ile "uzak okuma" arasındaki farkı açıklayınız. Uzak okumanın tarih araştırmalarına bir katkısını yazınız.

7. (10 puan) Anakronizm kavramını açıklayıp anakronik bir yargıya örnek veriniz.

Prova 1 – Cevap Anahtarı ve Puanlama

Kısmi puanlar parantez içinde: kavramı ve gerekçeyi yazan, küçük bir hatada da puanın çoğunu alır

1. Tanım: geçmişteki insan topluluklarının faaliyetlerini yer ve zaman göstererek, neden-sonuç ilişkisi içinde, kanıtlara dayanarak inceleyen bilim (5 p). Bireye: eleştirel düşünme, kimlik ve aidiyet, farklı bakış açılarını anlama (her biri 2,5 p, iki tane). Topluma: ortak geçmiş ve gelecek bilinci, kültürel mirasın aktarımı, geçmişten ders çıkarma (her biri 2,5 p, iki tane).

2. a) Olgu. b) Olay. c) Olgu. d) Olay. e) Olgu. (Her biri 2 p) Gerekçe örneği: Kavimler Göçü uzun süreye yayılmış, başlangıç ve bitişi kesin olmayan bir süreçtir (5 p).

3. Birinci el: olayın döneminde üretilmiş kaynak (ör. ferman) (5 p). İkinci el: birinci el kaynaklardan sonradan hazırlanmış eser (ör. ders kitabı) (5 p). Sorgulama gerekçesi: üreten kişinin amacı taraflı olabilir, abartı veya eksik bilgi içerebilir (5 p).

4. Konu/sorun belirleme ⇒ kaynaklardan bilgi toplama ⇒ kaynağı inceleme ⇒ kaynağı sorgulama ⇒ kaynağı yorumlama ⇒ kanıta dayalı ürün oluşturma (her aşama 2,5 p).

5. a) Sikke ve madalyalar (5 p). b) Taş, metal gibi sert maddeler üzerindeki yazılar, kitabeler (5 p). c) Eski yazıların okunması (5 p).

6. Yakın okuma: bir metnin ayrıntılı incelenmesi; uzak okuma: çok sayıda metnin bilgisayarla toplu analizi (10 p). Katkı: binlerce belgedeki eğilimleri ve örüntüleri kısa sürede ortaya çıkarma (5 p).

7. Anakronizm: geçmişi bugünün değerleri, kavramları ya da teknolojisiyle değerlendirme (5 p). Örnek: "Selçuklular neden demokratik seçim yapmadı?" (5 p).

Toplam: 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 10 = 100 puan

Prova 2 – 90+ Zorluk

40 dakika, kaynak temelli: her cevabında kavram + kaynaktan kanıt + gerekçe olsun

"1930 kışında köyümüze ilk kez öğretmen geldi. Babam, okulu yaptırmak için tarladan aldığı buğdayın bir kısmını sattı. O yıl on iki çocuk okumayı söktük."

Kaynak A (özgün, kurgusal bir hatırattan)

"Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylerde okul açma çalışmaları, ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle yavaş ilerlemiş; halkın katkısıyla yapılan okullar bu süreçte önemli bir rol oynamıştır."

Kaynak B (özgün, kurgusal bir araştırma kitabından)

1. (15 puan) Kaynak A ve Kaynak B'yi birinci el / ikinci el olma ve kaynağın türü (hatırat, araştırma) açısından karşılaştırınız.

2. (15 puan) Kaynak A, Kaynak B'deki hangi yargıyı desteklemektedir? Kaynak A'dan kanıt göstererek açıklayınız.

3. (15 puan) Kaynak A'nın güvenilirliğini sorgulamak için sorulması gereken üç soruyu yazınız.

4. (15 puan) Bir öğrenci yalnızca Kaynak A'ya dayanarak "1930'da Türkiye'deki bütün köylerde okul vardı." sonucuna varmıştır. Bu yargıdaki hatayı tarihin doğası açısından açıklayınız.

5. (15 puan) Kaynak A'daki aile olayını "olay" ve "olgu" kavramlarıyla ilişkilendiriniz: Hangi kısım olaydır, metin hangi olgunun parçasıdır?

6. (15 puan) Köy okulları konusunda dijital tarih yöntemleriyle bir araştırma yapacak olsanız hangi verileri toplar, nasıl analiz eder ve sonucu nasıl görselleştirirdiniz?

7. (10 puan) Kaynak A'daki babanın davranışını tarihsel empati kurarak, dönemin koşullarını dikkate alarak yorumlayınız.

Prova 2 – Cevap Anahtarı ve Puanlama

Gerekçesiz doğru cevap en fazla yarım puan alır

1. Kaynak A: **birinci el**, olayı yaşayan birinin hatıratı (7,5 p). Kaynak B: **ikinci el**, sonradan yazılmış bir araştırma (7,5 p).

2. "Halkın katkısıyla yapılan okulların önemli rol oynadığı" yargısını destekler (7 p): Kaynak A'da babanın okul için buğdayının bir kısmını sattığı yazılıdır (8 p).

3. Örnek sorular: Hatıra ne zaman yazıldı (olaydan ne kadar sonra)? Yazar olayı bizzat yaşadı mı? Başka kaynaklar (okul kayıtları, resmî belgeler) bu bilgiyi doğruluyor mu? Yazarın abartma ya da belli bir amaçla yazma ihtimali var mı? (Her biri 5 p, üç tane)

4. Tek bir köye ait bir kaynaktan **bütün ülke için genelleme** yapılmıştır (8 p). Tarihsel yargı yeterli ve çeşitli kanıta dayanmalıdır; Kaynak B de okullaşmanın "yavaş ilerlediğini" söyleyerek bu genellemeyle çelişir (7 p).

5. Olay: 1930 kışında köye öğretmen gelmesi ve okulun açılması (7 p). Olgu: Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki okullaşma ve eğitimin yaygınlaşması süreci (8 p).

6. Veri: sayısallaştırılmış okul açılış kayıtları, nüfus sayımları, dönemin gazeteleri (5 p). Analiz: yıllara ve illere göre okul sayısı; uzak okuma/veri madenciliği (5 p). Görselleştirme: etkileşimli harita, zaman çizelgesi, grafik (5 p).

7. Dönemin köylerinde gelirin büyük kısmı tarıma dayanıyordu ve nakit para kıttı (4 p); babanın buğday satması, ailenin geçimini riske atarak eğitime verdiği değeri gösterir (4 p); yargı bugünün değil, o günün koşullarına göre yapılmalıdır (2 p).

Toplam: 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 10 = 100 puan. 85 ve üstü ⇒ 90+ için hazırsın; altındaysan kaybettiğin sorunun bölümündeki "Derinleşelim" ve "Tuzak" kutularına dön.

Son gün kontrol listesi

- [ ] Tarihin tanımı: yer, zaman, neden-sonuç, kanıt.
- [ ] Tarih öğrenmenin bireye ve topluma faydalarını ayrı ayrı yazabiliyorum.
- [ ] Olay (kısa, belirli) ve olgu (uzun süreç) farkı.
- [ ] Tarihsel bilgi: deneyle kanıtlanamaz, kanıta dayanır, yeni kanıtla değişebilir.
- [ ] Birinci el / ikinci el; yazılı / yazısız kaynak.
- [ ] Birinci el kaynak da sorgulanır (K-Z-A-T).
- [ ] Anakronizm ve tarihsel empati farkı.
- [ ] Üretim süreci: sorun ⇒ toplama ⇒ inceleme ⇒ sorgulama ⇒ yorumlama ⇒ ürün.
- [ ] Yardımcı bilimler: arkeoloji, epigrafi, paleografi, nümismatik, diplomatik, kronoloji.
- [ ] Sayısallaştırma, doğuştan dijital veri, büyük veri, veri madenciliği.
- [ ] Yakın okuma / uzak okuma; bireysel / iş birlikli yazma; metin / hipermetin.
- [ ] Dijital kaynakta dijital kimlik, teyit, telif ve kişisel veri.
- [ ] Tarım Devrimi: yerleşik hayat, artı ürün, mülkiyet, iş bölümü.
- [ ] Her "değerlendiriniz" sorusunda kavram + kanıt + gerekçeli yargı.

Bu nottaki tüm kaynak metinler, örnekler ve prova soruları bu not için özgün olarak hazırlanmıştır; "kurgusal" diye belirtilen arşiv notu ve hatırat gerçek belgeler değildir. MEB ortak soru havuzundan alınmış ya da MEB tarafından yayımlanmış sorular değildir. Öğrenme çıktısı kodları 2026 Tarih Dersi Öğretim Programından alınmıştır; soru sayıları tahminidir.

Kaynak: MEB ÖDSGM OYSS Uygulama Takvimi 2026-2027; TYMM Tarih Dersi Öğretim Programı (2026)